

Література:

1. Гостунская Я. И. Особенности совладающего поведения родителей, воспитывающих детей с нарушением интеллекта / Мир науки, культуры, образования : междунар. науч. журн. 2018. № 5. С.376–377.
2. Кононова М. М., Кучма Т. В. Сутність стресу як психологічної категорії / Науковий журнал «Молодий вчений», 2021. С. 28–33.
3. Кононова М. М., Кучма Т. В. Копінг-поведінка у подружніх пар з дітьми з психофізичними порушеннями: теоретичний аналіз / Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні: Збірник тез наук. робіт сучасн. Міжнародної науково-практичної конференції. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2020. С. 9–12.
4. Куваева И. О. Жизнестойкость и совладающее поведение у матерей, воспитывающих детей с ограниченными возможностями здоровья / Известия Уральского федерального университета. Сер. 1, Проблемы образования, науки и культуры. 2017. Т. 23, № 4 (168). С. 105-111. Режим доступа: <http://hdl.handle.net/10995/54425>
5. Ярош Н. С. Саногенне мислення як чинник стрес-долаючої поведінки особистості: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ, 2018. 235 с. Бібліогр.: С.191–206.

УДК 159.923.2-053.6

ДИНАМІКА ПОКАЗНИКІВ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПІДЛІТКІВ-НЕФОРМАЛІВ У ПРОЦЕСІ ТРЕНІНГУ

Лавріненко В. А.

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

lavrinenko.vitaliy@gmail.com

За умов суттєвих змін у суспільстві, що відображають переорієнтацію цінностей, комерціалізацію життя та плюралізм ідей, відбувається поширення молодіжних субкультур, у яких підлітки отримують соціальний досвід та самореалізуються. Комунікативний досвід підлітка, отриманий внаслідок активної участі у діяльності неформальних угруповань впливає на його осмислення життя, визначає структурну організацію та змістовне наповнення його ціннісно-сміслової сфери, розкриваючи виражені ознаки смисложиттєвої кризи.

Ефективне подолання ціннісно-сміслової кризи підлітків із неформальних об'єднань часто вимагає психологічного супроводу, оскільки вони характеризуються більш вираженими та генералізованими ознаками даної кризи, порівняно з іншими підлітками. До того ж, сам факт вступу до неформальних об'єднань часто і є проявом вираженої ціннісно-сміслової кризи молоді особистості і виступає своєрідним шляхом її подолання.

Особливості впливу субкультур на становлення ціннісно-сміслової сфери особистості підлітка представлені в межах таких наукових пошуків вчених: 1) вивчення загальних засад впливу субкультури на становлення ціннісно-сміслової сфери неформалів (О. А. Ліщинська, Н. В. Мокич, Н. В. Мужанова, В. Р. Павелків); 2) розкриття особливостей смислової сфери, цінностей і комунікації підлітків-представників романтико-ескапістських субкультур (М. В. Гриньова, Л. Д. Заграй); 3) вивчення характеристик ціннісно-сміслової сфери представників агресивних субкультур (М. О. Белашова, О. В. Товканець, В. І. Мироненко); 4) означення ідентифікаційних механізмів підлітків у середовищі субкультури (Л. Д. Годорів, Н. І. Яворська). У дослідженні В. Р. Павелків [2] висвітлюється сутність впливу деструктивного середовища молодіжних субкультур на особистість підлітка. Автор зауважує, що деструктивно-агресивне поле субкультури впливає на підлітка через два канали зв'язку: дію сил групи як цілісної системи та сукупність особистісних процесів, зорієнтованих на приєднання індивіда до спільноти. Конвергенція цих систем об'єднує значну кількість психологічних механізмів, що забезпечують процес інтеграції підлітка у молодіжну спільноту. Натомість, К. В. Седих та В. Ф. Моргун [3] розглядають активність підлітків у неформальних об'єднаннях більшою мірою як стихійний процес, що виступає особливим способом соціалізації та подолання «протекторату дорослих». Разом із тим, залишається остаточно не вирішеним питання стосовно розширення спектру методичних процедур, спрямованих на покращення показників ціннісно-сміслової сфери підлітків-неформалів та подолання у них смисложиттєвої кризи.

Мета даної публікації – описати динаміку показників смисложиттєвих орієнтацій підлітків-неформалів у процесі апробації програми розвитку ціннісно-сміслової свідомості.

Дана публікація відображає окремі аспекти комплексного емпіричного дослідження впливу міжособистісної взаємодії в неформальних об'єднаннях на розвиток ціннісно-сміслової сфери підлітків. У ньому взяли участь 312 респондентів – учнів віком від 12 до 15 років загальноосвітніх навчальних закладів та закладів професійної освіти міста Полтави. До експериментальної групи увійшли 156 підлітків, які входять до неформальних об'єднань «емо», «готи», «футбольні фанати», «скін-хеди», «металісти», «рокери», «панки», «репери». До складу контрольної групи обрані 156 підлітків, які не входять до неформальних груп. Результати дослідження засвідчили, що підлітки із неформальних об'єднань, переважно, характеризуються погано структурованою та дифузною системою ціннісно-сміслової свідомості, що виражається у спрощеній

інтерпретації подій оточуючої дійсності, соціальної дійсності, вчинків інших людей, непослідовності їх соціальної поведінки та міжособистісних стосунків. Їм характерна виражена смисложиттєва криза, порушення сприйняття себе та відсутність чіткої системи смисложиттєвих настанов (В. А. Лавріненко [1]). Виходячи з окреслених вище особливостей ціннісно-сміслової сфери підлітків-неформалів, її залежності від структурних і змістовних характеристик субкультур доцільним виступає запровадження певних заходів з метою її розвитку. Це передбачає здійснення корекційно-розвивального впливу у двох напрямках: 1) сприяння усвідомленню підлітками системи власних цінностей та смислів на основі подолання проявів беззмістовності та ізоляції; 2) сприяння усвідомленню ролі субкультури у формуванні ціннісно-сміслової свідомості підлітків.

З цією метою нами створена корекційно-розвивальна програма, що базується на провідних принципах екзистенційно-гуманістичного підходу в психології. Метою програми є формування якісно нового рівня ціннісно-сміслової свідомості молоді особистості, зміна її структурних та змістовних компонентів та нове сприйняття меж власного «Я» й соціальної дійсності з урахуванням дискурсів субкультури, що виступатиме основою для переорієнтації системи цінностей, вироблення нових смислів, мотивів, зміни процесів цілепокладання. Дана програма складається з 13 занять, що об'єднані у п'ять модулів – «Вступна частина» (1 заняття), «Усвідомлення власної системи цінностей і смислів у взаємодії» (4 заняття), «Конструювання системи нових смислів і цінностей на основі усвідомлення свободи, ізоляції та беззмістовності» (4 заняття), «Взаємодія в неформальних об'єднаннях як чинник розвитку ціннісно-сміслової свідомості підлітків» (2 заняття), «Частина інтегрування досвіду» (2 заняття).

В апробації програми приймали участь 30 підлітків-представників експериментальної групи, обраних за допомогою процедури рандомізації. У якості показників оцінки ефективності апробації корекційно-розвивальної програми обрано показники смисложиттєвих орієнтацій, вираженості смисложиттєвої кризи та структурної організації системи смислів. У даній публікації відображена динаміка показників смисложиттєвих орієнтацій та кризи, що досліджено за методиками «Тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО)» (Д. О. Леонт'єв) та Опитувальник смисложиттєвої кризи (К. В. Карпинський).

За результатами порівняння діагностованих до та після тренінгу виявлено, що у результаті впровадження програми у підлітків експериментальної групи показник осмисленості життя підвищився ($t=2,35$, $p\leq 0,01$), а показник смисложиттєвої кризи зменшився ($t=2,096$, $p\leq 0,01$). Отже, участь підлітків у корекційно-розвивальній програмі мала позитивний вплив на осмисленість життя та інтегрування ціннісно-сміслової свідомості.

Аналіз показників підсумкового дослідження засвідчив, що показники смисложиттєвих орієнтацій ($t=0,98$) та смисложиттєвої кризи ($t=1,023$) в експериментальній групі після проходження тренінгу та в контрольній при повторному дослідженні не мають статистичних відмінностей. Тобто, за результатами проходження тренінгу, ціннісно-смислова свідомість неформалів стала більш структурована, рівень осмисленості життя підвищився, а показник смисложиттєвої кризи зменшився, що наближає дані показники в експериментальній групі до показників контрольної.

Така закономірність доведена нами, також, результатами порівняння показників досліджуваних експериментальної групи після впровадження програми та контрольної групи при першому тестуванні. За результатами проведення тренінгу показники осмисленості життя в експериментальній групі не мають суттєвих відмінностей із показниками смисложиттєвих орієнтацій ($t=1,212$) та смисложиттєвої кризи ($t=0,988$) контрольної групи при першому тестуванні. Тобто, порівняння результатів двох тестувань і двох групах дає підстави стверджувати, що показники осмисленості життя підлітків контрольної групи не змінилися при першому та другому дослідженні, а експериментальної – змінилися. Тобто, до початку тренінгу підлітки-неформали мали виражені показники дезорганізації смислової сфери, а по її закінченні – наблизилися до показників контрольної групи та набули ознак більш гармонійного функціонування смислової сфери.

Отже, зважаючи на низький рівень осмисленості життя, виражені ознаки смисложиттєвої кризи та порушення ієрархії та зв'язаності показників ціннісно-смислової сфери представників субкультур розроблено програму розвитку ціннісно-смислової сфери підлітків-неформалів у контексті інтеграції їх комунікативного досвіду. Результати апробації даної програми засвідчили її ефективність шляхом підвищення осмисленості життя неформалів при зменшенні проявів смисложиттєвої кризи.

Разом із тим, проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблем впливу міжособистісної взаємодії в неформальних об'єднаннях на розвиток ціннісно-смислової сфери підлітків та розробки методичних засобів її оптимізації. Подальшого вивчення потребують питання, пов'язані з емпіричним досягненням закономірностей інтегрованого функціонування особистості підлітка-неформала відповідно до превалюючої ролі неформальної взаємодії у розвитку ціннісно-смислової сфери молодшої особистості.

Література:

1. Лавріненко В. А. Особливості ціннісно-смислової свідомості підлітків із неформальних об'єднань. *Психологія і особистість*. 2015. № 2. Ч. 1. С.168–185.

2. Павелків В. Р. Психогенеза агресивної та деструктивної поведінки в підліткових субкультурах: дис.... докт. психол.наук 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія», 05 – соціальні та поведінкові науки (053 – психологія). Рівне, 2019. 360 с.
4. Седих К. В., Моргун В. Ф. Делінквентний підліток. Навчальний посібник для студентів. 3-е вид. К.: Видавничий дім «Слово», 2019. 272 с.

УДК 159.923.2

СТРУКТУРА СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ: СУЧАСНІ ТА КЛАСИЧНІ ПІДХОДИ

Лазеба Є. С.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

jane2017@ukr.net

Актуальність дослідження даної теми зумовлена соціальними та економічними змінами у суспільстві. Суб'єктивне благополуччя окремо взятої людини безперечно впливає на благополуччя населення нашої держави вцілому та є одним із основних напрямків соціально-економічної політики країни. Розуміння поняття та структури суб'єктивного благополуччя має важливе значення для створення та підтримки здорового, ефективного суспільства.

Метою дослідження є узагальнення та систематизація основних підходів структури суб'єктивного благополуччя.

У Статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) зазначено, що здоров'я – це стан фізичного, душевного та соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб та фізичних дефектів. Розуміння поняття благополуччя сприятиме у майбутньому становленню основної якості людського життя – фізичного та психічного здоров'я. Саме ж благополуччя зумовлено самооцінкою і почуттям соціальної приналежності [5].

Позитивна психологія сьогодні, особливо у західних країнах, набуває стрімкого поширення, як напрям психології, спрямований на вивчення індивідуальних властивостей та проявів особистості. Ключовими поняттями цього напрямку стали такі поняття як «щастя» (Happiness), «задоволеність життям» (Life Satisfaction), «суб'єктивне благополуччя» (Subjective Well-Being, SWB), «якість життя» (Quality of Life), «процвітання» (Flourishing).

Найбільша кількість наукових досліджень зосереджена на вивченні саме суб'єктивного благополуччя. Переживання почуття благополуччя є важливим для кожної людини та займає основне місце в суб'єктивному життєвому просторі особистості.